

XXI. YÜZYILDA TÜRKİYE KİŞİ ADLARINA BİR BAKIŞ A View to Personal Names of Turkey in 21st Century

Tuncer GÜLENSOY*

Özet: Kişi adları, millete ait kültürel, sosyal, siyasi ve halkbilimsel unsurlar hakkında önemli bilgiler içermektedir. Bu çalışmada da Türk kültürünün bir yansıması olarak XXI. yüzyılda Türkiye'deki kişi adları değerlendirilmeye çalışılmıştır.

Anahtar sözcükler: Kişi adları, Türkiye, XXI. yüzyıl.

Abstract: *Personal names include significant acquirements about cultural, social, political and folkloric aspects of a nation. In this study, it has been tried to evaluate the personal names of Turkey in 21st century, as a reflection of Turkish culture.*

Keywords: *Personal names, Turkey, 21st century.*

Kişi adları her milletin dünya görüşü, gelenek-görenek, dinî inanç ve yakın komşularına göre değişkenlik göstermektedir. Türkler, en eski Türk kavmi Hunlardan itibaren Kök Türkler, Uygurlar, Kırgızlar, Karahanlılar, Selçuklular ve Osmanlılar dönemlerinde farklı farklı kişi adları almışlardır. Hunlar Orta Asya'da iken Çin ve öteki komşu kavimlerin adlarından etkilenmişler, Türk (Hun) adlarının yanında Çin erkek ya da kadın adlarını da kullanmışlardır.

Kök Türkler döneminde de Çin ad ve sıfatlarını kullanan yüksek düzeyde kişiler olmuşsa da genellikle Türk ad ve sıfatları kullanılmıştır. Uygurlar döneminde Budizmle ilgili adlar da kullanılmış, komşu kavim Tibet ve Çin adlarına da itibar edilmiştir.

Türklerin İslâmiyeti kabulü ile önce Arapça, daha sonra da İran'a komşuluk münasebetiyle de Farsça adlar kullanılmaya başlanmıştır. Selçuklular döneminde **Keykubat**, **Keyhusrev**, **Keykâvus** gibi Farsça adlar ve sıfatlar hakanlara verilmiştir Osmanlıların kuruluş yıllarında genellikle hep eski Türk kişi adlarına itibar edilmiş, fakat birkaç nesil sonra genellikle Arapça adlar kullanılmıştır. Orta Asya'dan getirilen **Selçuk**, **Alpaslan**, **Çağrı**, **Ertuğrul**, **Or Han** gibi Türkçe adların yanında kullanılan *Osman* adı tartışmaya açıktır. Bu ad,

* Prof. Dr.-, Erciyes Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Emekli Öğretim Üyesi.

bana göre, Türkçe **OTTUMAN** (< **Ot** ‘ateş’ + **Tuman** ‘duman’) adından başka bir şey değildir. Netekim, imparatorluğun adının İngilizcede **OTTOMAN** olarak yazılması bizim görüşümüzü desteklemektedir. **OT** ‘ateş’ adı/sıfatı, eski Türk ve Moğollarda en küçük çocuğa verilen **OTTİĞİN** / Moğ. **OTÇİĞİN** ‘ateş prensi’ adından başka bir şey değildir. Mısır Memlûk Sultanı **TOMANBAY**’ın adı (< Tü. **tuman** ‘duman’ + **bay** ‘güçlü, kuvvetli; zengin’)da buna örnektir.

Türklerin tarihî erkek ve kadın kişi adları dünyanın en zengin birikimine sahiptir. Hele Moğollarla müşterek yaşamaya başladıkları tarihten itibaren Türk ve Moğol kişi adları köken ayırt edilmeden her iki kavim insanları tarafından kullanılmaya başlanmıştır. **Cengiz** (< **Çinggiz**), **Çağatay**, **Özbek**, **Kubilây**, **Hülâgû**, **Olçay**, **Temür/Temir/Timur**, **Bâbü/Bebür**, **Temüçin** (< **Temür**+**çin** = demirci), **Batu Han** (< Moğ. **batu** ‘sert, katı’; **Nogay Han** (< Moğ. **nogay** ‘tüylü köpek’), **Tarkan** (askerî bir unvan) gibi adların yüzlercesi ile **bahadır** (<Moğ. **bagatur**), **cilasun** (= yiğit, cesur), **olçay** (=ganimet), **böke** (=pehlivan), **cebe** (= zırh) **begüm** (=kraliçe, prenses)gibi Moğolca sıfat ve adlar Türkler arasında günümüze kadar kullanılmıştır.

Türk kişi adları çok önemli bir konu olmasına rağmen Türkoloji içinde pek araştırılmamış, bu konuda bilimsel sözlükler hazırlanmamıştır. Bizim 40 yıl önce Doçentlik tezi olarak hazırlamaya başladığımız “*Eski Türk ve Moğol Kişi Adları*” adlı çalışmamızın ham malzemeleri bu yıl dizgiye başlanmıştır. Sanırım, 20 binden fazla tarihî Türk ve Moğol erkek ve kadın adı, anlamları ve etimolojileri ile birlikte Türkologların ilgi ve bilgisine sunulacaktır.

Bu küçük makalede Yirmi birinci Yüzyılda Türk kişi adlarının durumu hakkında bilgi verilecek, aynı zamanda yorumu yapılacaktır.

Türkler, yukarıda da bahsettiğimiz gibi, en az 4000 yıldır dünya tarihi içinde yer almışlar, Asya’dan başlayarak **Karadeniz’in kuzeyi**, **Kafkaslar**, **Orta Doğu**, **Doğu Karadeniz dolayları**, **Orta Avrupa**, **Batı Avrupa**, **İtalya**, **İber yarımadası**, **Balkanlar** ve **Trakya** gibi çok geniş bir coğrafyada yaşamışlar, beylikler, prenslikler ve imparatorluk kurmuşlardır. Hun Türklerinin uzandıkları topraklarda bugün hiçbir Hunlunun izi kalmamıştır. **Attila ve Hunları** adları, gelenek ve görenekleri, töreleri, halı ve çadır sanatları ile birlikte kaybolmuşlar; tarihin kurganları içinde kemikleşmiş ya da kömürleşmiş olarak yok olmuşlardır. Hunlardan sonra tarih sahnesine çıkan **Peçenek ve Kuman/Kıpçak Türkleri** de aynı şekilde **Balkanlar**, **Makedonya**, **Macaristan ovaları**, **Romanya/Basarabya** [< Türkçe: **bas-ar apa**], **Ukrayna**, **Belorusya** ve **Karadeniz’in kuzeyindeki topraklarda** önce Hıristiyanlaşmışlar, sonra dillerini, törelerini, gelenek ve göreneklerini kaybederek **Slavlaşmış**, **Romenleşmiş**, **Macarlaşmış**, **Bulgarlaşmış**lardır. Bugünkü Bulgarların ataları Tuna Bulgarları TÜRK soylu idi. Bu Türklerin İslâm dinini de unutarak önce Hıristiyan, sonra da Slavlaşmış olmaları acı bir gerçektir.

Karadeniz'in kuzeyinde **Kuman/Kıpçak** adlı bir Türk kavmi yaşıyordu. *Uzun boylu, beyaz tenli, sarı saçlı, mavi ve yeşil gözlü* bu Türk kavmi çok savaşçı oldukları gibi çok da medenî idiler. Çatıları ağaçtan keçe örtülü çadırlarda (=öy, üy, yut, ger) yaşıyorlar, pantolon

(Eski Türkçede: *üm*) giyiyorlar, koyun-sığır-at besliyor 'kıımız' içiyorlardı. Tekerlekli arabalar üstünde taşıdıkları 'hamam evler'de yıkıyorlar, aynı tip evlerde kurdukları tezgâhlarda gömlek-pantolon vb. gibi giyecekleri dokuyorlar, ketenden iplerle ve derilerden at koşumları yapıyorlardı. İşte bu büyük Türk kavmi, yalnız Balkanlar, Romanya, Ukrayna topraklarında değil, Kafkasya'da da uzun yıllar yaşamışlardır. Gürcü Kralı IV. David'e yardım için Kafkaslar'a gelen en az 300.000 atlıdan oluşan Kıpçak Türkleri, zamanla dillerini, dinlerini ve törelerini unutarak Gürcüleştiler ve tarih sahnesinden kayboldular. Bugün Bartın'dan itibaren Karadeniz sahillerinde yaşayan pek çok sarışın, mavi gözlü ve beyaz tenli insanın ataları bu Kıpçaklardır. Yine bugün "**Gürcü Türkleri**" adı ile anılan Türklerin ataları da Kıpçaklardır. Gregoryan mezhebini kabul ederek Hıristiyanlaşan Kıpçakların kim bilir kaç bini Ermeniler arasında eriyip gitmiştir.

Yukarıdan beri eski Türklerin tarih içinde nasıl eriyip gittiklerini birkaç örnekle anlatmaya çalıştım. Ya başka coğrafyalarda Araplaşan, Farslaşan, Kürtleşen, Çinlileşen, Hintlileşen, Afganlaşan, Amerikanlılaşan, Almanlaşan ve ötekileşen Türklere ne diyeceğiz...

İşte XXI. Yüzyılda da Anadolu (Türkiye)'da yaşayan Türklerin adlarına şöyle bir değinmek istiyorum. Anadolu'da Türk asıllı insanların yanında başka kavimlerden azınlık ya da öteki kavim insanları yaşamaktadır. Onların kullandıkları kişi adları onları ilgilendirir ve Türk Medenî Kanunu'nda da illâ şu adları kullanacaksın diye bir madde yoktur.

Türk asıllı olup da Türkçenin dışında Arapça, Farsça, Rusça, İngilizce ve Almanca adlar kullanan insanlarımız vardır. O zamanların siyasî görüşüne göre çocuğuna **Cansın** (aslı: ABD Başkanı Johnson'un adına izafeten), **Fidel** (Kuba devrim lideri Fidel Castro'nun adına izafeten), **Herkül** (Truva savaşındaki meşhur kişi) gibi Türklükle hiç ilgisi olmayan adlar da verenler olmuştur.

Bazı insanlarımız artık çok eskimiş olmasına rağmen, "*annemin, nenemin, dedemin adı*" diyerek sözlükler bile anlamlarını bulamayacağımız adlar vermeye devam etmektedirler Genellikle Arapça ya da Farsça olan bu adlar belki bir nesil sonra ortadan kalkacaktır ama Türk kişi adlarının sürekliliği açısından sakıncalıdır. Bazı kişiler anlamlarını hiç bilmedikleri adları ya beğendikleri için ya da özentî olarak çocuklarına takmaktadırlar. Dinî inanışları bakımından Arapça adları tercih edenlerin bazıları **Kur'ân-ı Kerim**'de geçen Arapça **Aleyna, Ahat, Samet** vb. gibi sözcükleri ya da Arap coğrafyasında bulunan **Uhut, Medine** vb. gibi şehir, dağ, ova, nehir vb. adlarını çocuklarına vermektedirler. Artık Arap adları içinde bile

bulunmayan **Ebu Hureyre** gibi söylenmesi zor adları Türklerin kullanmaktan kaçınmaları gerekir. Zira, Müslümanlık başka, Araplaşmak başkadır. Bu adlardan pek çoğu da hem Musevî hem de Hıristiyanlar tarafından kullanılmaktadır: **İbrahim/Abraham, Davut/David, Süleyman/Salamon, Yakup/Jacob, Havva/Eva, Musa/Moses, İsa/Jesus, Meryem/Mary** .gibi.

Günümüz Türk insanının ad tercihleri dinî inanış ne siyasî görüşlerine göre tercih ediliyor demiştik. Bunların yanında moda adlar da bulunmaktadır. Meselâ, geçtiğimiz birkaç yıl içinde erkekler için **EFE**, kızlar için **ECE** adları ön sıralarda idi. Şimdilerde **EGE** ve **EYLÜL** adları modadır.

Bir zamanlar tarihî Türk adları: **Metehan, Bilge Han/ Kağan, İlderişhan, Kutalmış, Yolluğ Tigin, Baybars, Aybars, Ötügen, Alpaslan, Çağrı, Kağan/Hakan, Tarkan, Ayhan, Sancar, Tümen** (=pek çok, onbin)...vb. gibi adlar revaçta idi. Bu adlar halâ pek çok aile tarafından tercih edilmektedir.

Kızlar için **Asena, İsenbike, Aybike/Aybige, Aybala, Aysun, Ayhatun, Tolunay, Almıla, Gökçe, Gökçen, Çolpan, Balçıçek, Balkız, Hatun, İpek** (Kırgızlarda: **Kızcibek** 'ipek kız'), **Begüm** vb. gibi Türkçe kökenli güzel adlar kullanılmaktadır.

Türklerin tercih ettikleri adlardan bir grup da "nehir, göl ve deniz" adlarıdır. Meselâ, **Fırat, Menderes, Tunca, Seyhan, Ceyhan, Ceyhun, Orhun/Orkun, Volga** gibi adlar erkeklere; **İdil** (< İtil), **Dicle, Selenga** gibi adlar kızlara; **Tuna, Meriç** gibi adlar da hem kızlara hem erkeklere verilmektedir.

Ege, Hazar, Baykal gibi büyük deniz ya da göl adları da erkeklere verilmektedir.

Memleket, şehir ya da kasaba adlarının genellikle kızlara verildiği görülür: **Türkiye, Türkmen, Bağdat, Cezayir, Kırgız, Sorgun** (Yozgat'ın ilçesi), **İlgın** (Konya'nın ilçesi) gibi. Fakat, **Uygur, Özbek, Azer** gibi kavim adları da erkeklere verilmiştir.

Güçlü, görkemli ve güzel hayvan adları da yüzyıllardır Türklerin ilgisini çeken adlardandır: **Arslan/Aslan, Alparslan, Kaplan, Porsuk, Bozkurt, Börteçino** (= Moğ. *Bozkurt*), **Karacabey, Kartal, Doğan, Şahin, Atmaca, Suna/Sona** (=yeşilbaş ördek), **Kumru** vb. Ayı, tilki, geyik, at, eşek vb. gibi hayvanların adları çocuklara verilmemiştir.

Başka ülkelerde, meselâ Rusçada **Medved** 'ayı' hem ad hem de soyadı olarak kullanılmaktadır.

Mevsimlerden **Bahar** (<Farsça), **Yazgülü, Güzün** (< güz+(ü)n) [*Güzün*, Farsça 'seçilmiş, seçkin' demektir]; aylardan **Nisan** ve **Eylül**, günlerden yalnız **Cuma** Türkler tarafından tercih edilmiştir.

Türk erkek ya da kadın adları içinde hem çok güzel, hem de ilgi çekici olanlara rastlanmaktadır: **Su, Toprak, Kaya, Çakıl, Ada, Yaprak, Budak, Çiçek**

[*Çiçek* adı Kıpçaklar tarafından da çok kullanılmıştır. Gürcü kralı IV. David'in eşinin adı da *Çiçek* idi.

Bizans imparatorlarının giydiği kaftana da *Çiçek* adı verilmişti.], *Çimen* [Bu bitki adı Farsçaya da geçmiştir.], *Gonca*, *Yonca*, *Gelincik*, *Buğday*, *Başak*, *Çınar* (Kırgız: *Çınara*), *İlgın* (bir tür ağaç), *İtir* (=güzel kokulu bir çiçek), *Yağmur*, *Damla*, *Rüzgâr* (< Farsça), *Bora*, *Bulut*, *Güneş*, *Yıldız*, *Hilâl/Nazlı Hilâl*, *Aysun*, *Ayperi*, *Ay Han*, *Çolpan* (=çoban yıldızı) gibi tabiat ile ilgili adların sayısı oldukça fazladır. Artık, Türkçe Sözlük'te bulunan pek çok kelimeyi "kız" ya da "erkek" adı olarak görmemiz mümkündür: *Gerçek*, *Yurda*, *Atok*, *Ezgi*, *Beste*, *Güfte*, *Masal*, *Öykü*, *Özge*, *Sezgin*, *Sevinç*, *Sevgi*, *Yurdal*, *Alinterim*, *Sinem*, *Didem*, *Yalman* (=kılıçın Keskin yüzü), *Günay* (e/k), *Deniz*, *İrmak*, *Derya* (e/k), *Nakış*, *Sırma*, *Tolga*, *Evrım*, *Sezgin*, *Sezin*, *Işıl*, *Işılay*, *Pırl*, *Yeliz* gibi yüzlercesi.

Bu arada hiç aklınıza gelmeyecek adlara da rastlarsınız: *Tevrat*, *Bağdat*, *Cezayir*, *Yemen*, *Tuvana* (=Cennet'e düşen ilk yağmur tanesi) ... gibi.

Kızları çok olan aileler son kıza *Yeter*, *Döndü*, *Döne*; erkek evlâtları ölenler son doğan oğula *Satılmış*, *Dursun*, *Durdu*, *Hak/Allah/Tanrı/Huda* (*verdi*) adlarını vererek onun yaşaması için dilekte bulunurlar ve kötü ruhlara mesaj gönderirler. Bu isimler köylerin dışında pek kullanılmamaktadır.

Her Türk boyunun kendi lehçesi ile verdiği kız ya da erkek adlarının sayısı yüz binlercedir. Hunlardan, Kök Türklerden, Uygurlardan, Kıpçak/Kumanlardan vb. Türk boylarından günümüze ulaşabilenleri sayısı oldukça fazladır. Büyük Macar Tarihçi ve Türkoloğu *Laszló Rásonyi*'nin "*Tarihte Türklük*" adlı eseri ile özellikle Kuman kişi adları üzerine yazdığı makaleler birer adbilim (onomastik) kaynakçasıdır. Türk kişi adları olduğu kadar, *yer*, *su*, *nehir*, *deniz*, *göl* ve *dağ* adları da çok ilgi çekicidir. Genç Türk dilci ve halkiyatçıları bu konulara yöneltmek ve araştırmaya sevk etmek görevimiz olmalıdır.

Türk kişi adları gerçekten hem güzel, hem anlamlı hem de estetikdir. Söylenişleri ile birlikte müzikalitesi de çekicidir. Onun için her Türk, yeni doğan kız ya da erkek çocukları için Türkçe adları tercih etmeli, övünerek kullanmalıdır. Unutmamalıyız ki hiçbir Arap ya da Fars, Alman, Rus, İtalyan vb. çocuklarına Türk adı koymazlar. Biz niye koyalım ki...

Kaynaklar:

Prof. Dr. Faruk Sümer, *Oğuzlar –Türkmenler-*, (pek çok baskısı vardır.)

_____, (Bu konuda yazılmış pek çok makalesi vardır).

Prof. Dr. Tuncer Gülensoy, (Bu konuda yazılmış pek çok makalesi vardır:

bk. www.tuncergulensoy.com)

Aydil Erol, *Türk Kişi Adları*, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü yay.

Ankara.

Prof. Dr. Saim Sakaoğlu, *Türk Kişi Adları*, TDK yay.

Prof. Dr. Laszló Rásonyi, *Tarihte Türklük*, Ankara 1971, TKAE yay.

(İzinsiz olarak basılmış yayınlar da vardır.)